

Sebők Valéria

A „legegribb egri“ – rimaszombati születésű volt Emlékezés Apor Elemér költőre, születésének századik évfordulóján

Apor Elemér költőt Cs. Varga István irodalomtörténész illette a fenti jelzővel, aki nagy tisztelője és jóbarátja volt az egri közélet meghatározó alakjának, s tudta róla azt is, hogy Rimaszombatban született. Az 1990-es évek elejéig nemhogy a nagyközönség, de még az irodalommal foglalkozók sem tudták, hogy Apor Elemér költő városunk szülötte, hiszen Veres János alapos gyűjtőmunkával készült könyvében, a rimaszombati járás irodalmi személyiségeit bemutató munkájában sem szerepel a neve. Ismeretünk hiányosságainak okait most nem feladatunk taglalni. Inkább arról szólnék, hogyan szerztünk tudomást Apor Elemér rimaszombati származásáról, ismertük meg életét és munkásságát, hogyan köszöntöttük őt 90. születésnapján Egerben, s hogyan munkálkodtunk és munkálkodunk a mai napig azon, hogy városunk szülötteinek virtuális Pantheonjában az őt megillető helyre kerüljön.

1991-ben – Széchenyi István emléke előtt tisztelegve – városunk vendége volt Cs. Varga István irodalomtörténész, az ELTE professzora, aki a „legnagyobb magyart“ elsősorban Németh László drámája alapján mutatta be. Az előadások utáni kötetlen beszélgetések egyikén szólt a professor úr Apor Elemér költőről, az egri irodalmi és kulturális élet meghatározó egyéniségéről. Lelkesen beszélt arról, hogy Apor Elemér bácsi élete során, a megpróbáltatások ellenére, hű maradt Egerhez, de Rimaszombatot, mint szülővárosát mindig nagy-nagy szeretettel emlegette. A meglepetés erejével hatott, hogy ez a sokoldalú és Egerben nagy megbecsülésnek örvendő költő Rimaszombatban született, mégpedig 1907. március 19-én, polgári nevén Kapor Elemérként, a család kilencedik gyermekeként. Kértük a professor urat, hogy adja át szívélyes üdvözetünket a költőnek, s a szülőváros szíves meghívását egy látogatással egybekötött irodalmi és közéleti bemutatkozásra. Ezt a meghívást többször is megismételtük, s a professor úr vállalta, hogy autóján el is hozná a költőt, de ő idős korára és betegségeire hivatkozva már nem vállalta az utazást.

Cs. Varga István a pedagógusok nyári egyetemének többször is megbecsült és nagy érdeklődéssel várt előadója volt, s ilyenkor mindig hozott híreket Apor Elemér

bácsiról is. 1996-ban a költő gyűjteményes verseskötetét is elhozta ajándékba, az egyik példányt a következő ajánlással: „A Rimaszombati Könyvtár olvasóinak, szülővárosom polgárainak szeretettel Apor Elemér“.

Köszönetünk jeléül a mi csomagunkban rimaszombati képek és tájékoztatók voltak, meg egy dereski fazekas által készített kiskorsó.

1997-ben jelent meg Cs. Varga István *Hevesi és borsodi tájházában* című esszé- és tanulmánykötete, melyben az első helyen szentel helyet Apor Elemér életének és munkásságának, pályaképvázlatot festve róla *A testvérműzsák szolgálatában* címmel. Ebből az írásból derült ki számomra is, hogy Apor Elemér nemcsak költő volt, hanem író, újságíró és -szerkesztő, színházi és kulturális szervező, Kálnoky László költő felfedezője és első mestere. Az 1930-as évek táján, fénykorában, az *Egri Műkedvelők Körének*, majd a *Thália Egri Színházi Társulatának* „sztár-színésze“, az *Egri Dal-kör* szólóénekes. Ezekben az években Kapor Elemér sokszor szerepelt együtt Egri Máriával, a későbbi népszerű pesti filmszínésznővel, és Pápai Klárával (dr. Buzás Endrénével), a színművész Bánffy György édesanyjával. (Még élénken él emlékezetemben Bánffy György csodálatos rimaszombati előadóestje anyanyelvünk sokszínűségéről, szeretetéről a 80-as évekből a volt egészségügyi központ, a „poliklinika“ dísztermében.)

1935-ben jelent meg Apor Elemér első verseskötete *Mindenki nagynak születik* címen.

Dr. Kapor Elemér jogász alias Apor Elemér költő és újságíró pályáját a II. világháború kerékbe törte. A XIV. egri gyalogezred katonájaként esett szovjet fogságba, majd onnan hazatérve várt rá a feketelevél: koholt vádak alapján népbíróság elé állították, egy évi internálótáborra ítélték, személyes szabadságától is megfosztották. Szabadulása után Egerben mellőzött, majd megtört emberként élt. A tanulmány írójának így nyilatkozott erről az időszakról: „Csodálatos szegénységben éltünk feleséggel együtt. Ő nagyon kemény fizikai munkát végzett a sütőipari vállalatnál, én pedig különböző alkalmi munkákat vállaltam, míg végre az ÉMÁSZ-nál anyagbeszerzői álláshoz jutottam. Innen mentem nyugdíjba is.“

Apor Elemér költői-írói és közéleti rehabilitálásában nagy szerepe volt Kálnoky Lászlónak és Cs. Varga Istvánnak.

Első verseskötetét 53 év múlva követte a második, a *Mindenütt téged kerestelek* című versválogatás, melynek megjelenetéséhez Apor 80. születésnapja adott aktualitást.

A mellőzés és megtúrtság idején az asztalfióknak írt prózai műveit is publikálta: a derús történeteket és történelmi novellákat tartalmazó *Kisváros a felhők fölött*

című könyvet, és a *Feje fölött a pallos árnyéka* című kisregényt, mely az egri vár hős védőjéről, **Dobó István**ról szól. Cs. Varga szerint: „...a magyarság maratoni diadalának tekinthető egri győzelmet és a vár kapitányának kultuszát legeredményesebben, remekművével **Gárdonyi** építette be nemzeti és történelmi tudatunkba.

Apor Elemér egy életen át érlelt regényes életrajzában az egri diadal után a családja körében és a külső ellenségtől szorongatott, belső viszályoktól sújtott ország különböző szinterein láttatja hőseit. [...] *Gárdonyi* a nemzeti egység győzelmi mítoszát mutatja fel, ezzel üzen a milleniumi időszak magyarjainak. Apor Elemér Dobó életéből az Egri csillagokból kimaradt életszakaszokat, mozzanatokot világítja meg többszálú, árnyalt jellemábrázolással.“

Életének 90. évében jelent meg *A hangok világa* című prózakötete és összegyűjtött verseinek kötete: *Pont a semmi falán*.

Cs. Varga István meghívása a kilencven éves Apor Elemér köszöntésére 1997 februárjában érkezett. Városunk kulturális küldöttsége 2007. március 19-én a *Heves megyei Könyvtár* épületében jelent meg, hogy személyesen is megismerje és tisztelettel köszöntse városunk szülöttét. A küldöttség tagja voltam jómagam is, így most a személyes találkozás varázslatos élményét idézem fel. Amikor Apor Elemért bekísérték a könyvtár zsúfolásig megtelt dísztermébe, a mögöttem ülő idősebb egri hölgy az elragadtatás hangján súgta szomszédjának: „Nézd, még mindig milyen fess!“

És tényleg, 90 évesen is jelenség volt: magas termet, kissé már nehézkes járás (de éppen betegágyból kelt fel az ünnepség kedvéért), sűrű őszes haj, nemes tartás, igazi elegáns, disztíngvált idősebb úr. Cs. Varga István róla írt életrajzából a *Thália ígézetében* című fejezet Kapor Elemére jelent meg lelki szemeim előtt. Milyen fenséges és elragadó lehetett fiatalon, daliás termetével, Csongorként és számos színdarab főszereplőjeként!

Az ünnepi köszöntőt és méltatást Cs. Varga István irodalomtörténész mondta, sok-sok szeretettel köszöntve az idősebb mestert, s kiemelve, hogy „*Kortárs költészetünkben ritka jelenség Apor Elemér, akinek életválságai sem tudták kikezdeni emberhitét. Emberként és költőként is vitális erővel élteti a léttrend hármass forrása: a szépség, a jóság és az igazság.*“

Dr. Széplaki György, az ELTE irodalomprofesszora *Régi tavaszok mosolya* címmel Apor Elemér bölcs humorát méltatta.

Ezután kapott szót küldöttségünk. A köszöntő szavak mellett szóltam arról is, hogy mit jelent számunkra, számomra az ő költői üzenete, elsősorban a *Pont a semmi falán* című versválogatás által. A kötetet újralapozva elevenítem fel akkor elhangzott gondolataimat. Az első élmény, amely megragadott a versekben, szinte közös, mert olyan szeretettel ír Egerről és környékéről, mint amilyen szeretettel mi gondolunk a gömöri tájra. Természetlírájának tiszta öröme, s a természeti képekbe szőtt személyes vallomásai minden nemzedéket megszólítanak:

„Ne búsulj, ez a kék, ez az ég itt,
ne keresd a múltat, a régít

ami múlt, ami régi, az ében
koszorúkkal jár, feketében“
(Vigasztaló egy fűszál hegyéről)

Természeti képei is olyan általánosak és emberközeliek, hogy az egri költő verseiben nekünk, rimaszombatiaknak, de bárkinek is üzennek az alábbi sorok:

„A legkisebb én vagyok
a legnagyobb így vagyok
Mikor a szél fölemel
hol maradsz te tőlem el,
Mikor a nap rám vakít
megvakulnak kincseid,
elbújhatnak, de hová?
sej haj sehová!“

(A por éneke)

Általános emberi érzelmek, mint a szeretet, a szerelem, a csalódás, szólalnak meg verseiben. Ezek közül legjobban az *Ó, hogy szerettelek* című szonettje ragadott magával:

„Ó, hogy szerettelek, nem is tudod,
mert így szeretni senki sem tudott.
Korábban kelt a szívem, mint a nap,
később pihent el, mint az alkonyat.

Mosdatott húsen, mint folyók vize,
elomlott szádban, mint gyümölcs íze.
Nyílt volt és tiszta, mint a szép öröm,
mélyről fakadt fel, mélyről, mint a könny.

De te elmentél s én elfelejtelek.
A csend kinő a lépteid felett
miképp a fű az elhagyott úton.

Valahová egyszer mindenki elmegy,
nincsenek halálos, nagy szerelmek
csak egy halálos – a halál. Tudom.“

Szülei iránti megható szeretete mindnyájunk előtt példaképként állhat. Édesanyjára és édesapjára is hálás szeretettel emlékezik:

„Az Úristen ott megállta
édesanyám föltekinté
Földig ért fehér szakálla
s fölkérdezte: mit végeztél

Szólt anyám: kilenc gyermek,
ennyit szültem a világra
búbánatra, boldogságra.

*Szólt most az Úr: kilenc gyermek
ennyit szültél a világra
búbánatra, boldogságra,
akkor téged megjelöllek,
itt a helyed szívem mellett.*

(Édesanyám számadása)

A költővel együtt hajtunk fejet nemzeti történelmünk, irodalmunk és kulturális életünk nagyjai előtt, amikor versben adózik **József Attila, Kodály Zoltán, Kálnoky László** emlékének.

S kit ne emelne a mindennapok gondjai fölé, s adna tartást és erőt, ha első verseskötetének a címére gondol: *Mindenki nagyinak születik.*

Nekünk, kisebbségi sorban és sorsban élőknek is reményteljesen üzen, hogy ha sokszor úgy érezzük is, hogy csak „pontok vagyunk a semmi falán“, de „Tenni csak veled lehet / tiszta szándékkal“, ha „becsületes vagy és megbízható“. (Helgoland)

Az ünnepi köszöntők után bársonyos, de kissé fáradt hangján megszólalt maga a költő is.

Számunkra az volt a legmeghatóbb, amikor a köszönet után arról beszélt, hogy íróasztalán kitüntetett helyet foglal el a Rimaszombatból kapott kis korsó, s haláláig a szülővárosára fogja emlékeztetni.

Apor Elemér köszöntéséről 1997 áprilisában a *Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Versenyen* is megemlékeztünk, s a gálán elhangzott a költő: *A kis „n“* című verse. Ősszel a *Tompa Mihály Napok* keretén belül Veres János összeállításában a méltatlanul elfeledett gömöri költőkről szólt egy előadás, közéjük sorolva immár Apor Elemért is.

Haláláról, sajnos, 2000-ben nem kaptunk hírt, így temetésén nem vehettünk részt.

Apor Elemér születésének 100. évfordulójára készül Eger városa. Az emlékbizottság meghívása már megérkezett a szülővárosba, Rimaszombatba is. Kálnoky László 1982-ben *Adósság* című versében hálás szívvel, szavakat keresve rója le lelkiismereti tartozását első tanácsadója, az akkor 75 éves Apor Elemér előtt:

*„Mennyire bánt, milyen kevesen ismernek téged
[...]
Mennyire bánt a mulasztás, még ha szigorúan véve
Nem is vagyok hibás, amiről egy kicsit te is tehetsz.“*

A vers szépsége (Cs. Varga szerint) mélységes őszinteségből és igazságból sugárzik, benne a köszöntő Kálnoky László és a megköszöntött Apor Elemér egyaránt felmagasodik.

2007. március 19-én Rimaszombat küldöttsége is Kálnoky gondolataival hajt majd fejet Apor Elemér emléke előtt, aki 100 éve született Rimaszombatban.

Apor Elemér Kodály

Ezer évnek kellett múltnia
míg eljött e törekeny óriás
hogy szájról szájra gyűjtve dallamot
összeszedje a szent törmelék
mi szertehullt a dúlt idők alatt.
Dalokra lelt, amikben összeborulnak
a szerelem tündöklő virágai
amikben messze döngenek
világszép táncaink ütemei
lelt dús vigalmat s bús gyász hangjait.
Kilenc évtizedig lobogott a földön
s míg egy népnek adta vissza önmagát
melege átjárt kontinenseket.
Szívére, homlokára rög borult
de szellemét őrzik kottafejek.
Róla emlékezve, így szólunk hozzá
a zene gyermeki nyelven:
DObogó szívünket tenyeredbe vetted
s az kinyílt kezekben
RÉgi idők televénye őrzi népünk lelkét, benne a
forrás
a dal örök csobogása.
MI elvisszük fiainkat hozzád
züllött muzsikák idején
FÁradt nemzedékeknek add erős italát
hadd újuljanak ismét
SZÓlj ha tévedünk utainkon
ints, hogy eddig és ne tovább
LÁbunkat igazítsd vissza a messzi időkbe
Titokként őrzött titka nyílt beszéd.
DOLgunk a földön: tanítani, miként
te cselekedted.
Mert tovább él, díszíti nemzetek sorát
a nép
mely nem tépi el magát gyökerétől.

Kodály Zoltán rimaszombati gimnazisták társaságában
(Budapest, 1939)

Draskóczy János

A szándék és a tett kis filozófiájáról

Mi a fontosabb? A szándék vagy a tett?
Együtt jár a kettő, ha így kérdezed.
Tett mögött a szándék, mi utat mutat,
de maga a szándék nem tör új utat!
Ha változik a szándék, változhat a tett,
de ha a tett elmarad, a szándékod minnek?
A szándék és a tett két nemes dolog.
Az emberek csak akkor lesznek boldogok,
ha a jó szándék tettben nyer erőt,
mert a jótetted ad boldogabb jövőt.
Istennél a szándék fontosabb talán,
mert ő átlát a gyengeség falán
és tudja jól, hogy gyenge vagy a tetre.
Tudja, hiszen így vagy megteremtve.
De a szándék – bár téged nemesít –
a mások baján nem sokat segít.
Ha gyenge vagy a tetre, szüld újjá magad,
mert a tett az, mi utánad megmarad,
mi épít várost, emel hegyeket,
s erővel tölt megfáradt kezeket.
Ha kéz a kézben halad jószándék s a tett,
nemesebb lesz tőle földi életed!
Ha silány a szándék, silány lesz a tett!
Szavakkal leírva minden meglehet,
de a tett világokat formál,
amely, ha silány, elsüllyeszt talán
egyént, nemzetet. Lehet, hogy ma már!
Mebánni akkor rég veszett dolog.
A világ tovább nélküle forog
és hiába kérded: jaj, mi lett veled?
Bizony, elvitte a tetteid szele!
Mert a tett vihar. Tör, zúz, elragad.
Szaggat és elmos homokpartokat
s a parton játszó gyenge gyermeket,
ki talán éppen téged szeretett.
Jól gondold meg hát, mit okoz a tett;
világot teremt, más mélyen eltemet.
E rút világrért nem kár – gondolod –
de jobb, ha azt te szépre fordítod
és őrzi tetted, amit megteremt,
A jövőd így méltán emleget.
De eltűnsz az idők sülyesztőiben
– s ne keress hibát másban, senkiben –
ha silány tetted nem emel, merít.
Az emlékezet így hamar elveszít,
s kóbor emléked, mint kivetrt kutya
– kinek már nincsen sehonnan otthona –
bolyong a térben s nem talál helyet,
mert nem becsülte földi életed!

Ember születik

Egy boldog ember lassú megszületéséről szólok. Boldog volt, mert Isten teremtett világában kutatva megtalálta magát Istent, rálelt az igazság magvaira és megelégedettség, békesség költözött a lelkébe. A természet csendjében volt otthon, ott érezte lelke kiteljesedését. Így ír erről:

Templom a lelkem,
amikor csöndben
hallgatom halkán, mit szól a szél.
Távoli tájak
hangjai szállnak,
bércek és völgyek dala mesél.

Messze titokban,
zúgó vadonban
duzzadó rügyek könnye perreg.
Fakad az élet,
mosolya éltet,
minden mi él, csak reám nevet.

Elindultam hát, hogy kövessem, mígnem megszületik. Hosszú volt az út. Teli akadályokkal, göröngyökkel, békével és háborúkkal, bűnnel és bűnbocsánattal, sokak átkával, amely végül is áldássá változott, szegénységgel, amelyből gazdagság csírázott és végül egy boldog életté terebélyesült. Érdemes tehát követni, mert boldogságra született, és ez minden embernek vágya.

De hát számos az út, amely oda vezet – mondod. Hiszen pl. Milánót Nyugat-, vagy Kelet felé haladva is el lehet érni. Ő Kelet felé indult, Szibérián, Kanadán és óceánokon át, míg végre kikötött Európa nyugati partjain. Ha erre azt mondod: *m i n d e n ú t n a k v a n n y e r e s é g e, c s a k é s z r e k e l l v e n n i*, egyetértek, de mégsem mindegy, merre indulsz! *A t e u t a d o n k e l l h a l a d n o d!* Nem a másén, mert azon esetleg az idő hiányában nem érsz végig, vagy zsákutcába kerülsz.

Életet kaptál
s utat is hozzá.
Elindultál, de
nem tudtad, hová.
Pedig az útd
előtted állott,
vak volt a szemed,
semmit sem látott.

Te csak ballagtál
tétován tova,
Tán ma sem tudod,
merre és hova.
Ha végére érsz
s elfogyott az út,
akkor jössz majd rá,
hogy zsákutca volt!

Az út

Mint már mondtam, Ő Kelet felé – a Tatár hágón át – indult el végcélja, Milánó felé. A Kárpátokon, majd az Urálon át vezetett az útja. Sokáig időzött a hegységekben, nem tehetett mást, hiszen megragadta a lelkét a hegycsúcsok magasa, a völgyekben áradó patakok, folyók, az erdők, amelyek hemzsegték a vadaktól, a rétek illatarja és mindez egy csodálatos élet előhírnökeként szállt a lelkére.

Egy éjszaka ott a csúcson – ahol a csillagok a fenyőfák hegyén ringatóztak; és olyan közel voltak hozzá, hogy a karjait nyújtotta feléjük – meglátta Istent. Betöltötte a mindenséget. A fák, a csillagok meghajoltak előtte és a bukó szél azt suttogta: Lásd! Ó az! S Később eltűnt ez a látomás, de a lelkében ott maradt és végig kísérte az útját. Majd elérkezett az „őshazába“. A Tobol partján megállt és lovat váltott. Széttelített a pusztákon. Látta az ősmagyarok méneseit, sűrű gulyáit és elgyönyörködött azokban. Átkelt a szibériai hómezőkön és meghallotta, miként dalol a fagyos hó léptei alatt. Fáradtan vonszolta magát és a hideg a csontjáig hatolt. Meglátta, hogy Isten itt is vele, körülötte van. Az Ő „része“ a fagy, a szikrázó hó, a süvöltő szél, amely a szemébe fújja a jeges havat és a farkasok is, amelyek éhségüktől hajtván néha rátámadnak.

Átkelt a befagyott Léna, majd az Amúr zajló jégtábláin és Mandzsúria partjainál elérte az óceánokat. Elétáruult a végtelen titokzatossága, amelyet fel kellett fedeznie. Vízre szállt hát, hogy megtegye. Sokáig evezett, de a titkok mindig előtte jártak, nem érte el azokat. Később rájött, azért nem, mert az evezőjével nagy zajt keltett. Csak akkor érte be őket, amikor a tenger áramlásaira bízta magát és a csend áradt el körülötte. Ekkor meghallotta a mély vizek mormolását és a szelek szavát, amint a vizek felett szavalták Isten igazságát. (Miért nem hallja meg azt minden ember?) A csillagok fénye visszaragyogott rá a vízből, mintha azt mondanák: így ragyogjanak a tetteid is az igazság fényében. Később megbolydultak a vizek, zúgtak a szelek és a jeges mélység szörnyei támadtak rá. Éjjel-nappal merte a vizet a csónakjából, hogy el ne süllyedjen. Jég-hegyek tornyosultak fölé, hogy elveszejtsék. De már tudta: ezeknek az a dolga, hogy az ő hűségét tegyék próbára.

Vége feltűntek Amerika partjai. Nagy volt a kísértés, hogy kikössön és befoltozza a réseket, de mégis messze elkerülte. Már nem éltek ott az indiánok, akikért érdemes lett volna megállni. A gyilkosaikra nem volt kíváncsi. Elkerülte a Yukon folyó torkolatát is – távol állt tőle az „aranyláz“. Más értékek vonzották. Így hát tovább dacolva, küzdve a szörnyekkel és a bajokkal, végre elérte Európa nyugati partjait.

Egy derűs alkonyon partra szállt. Elindult utolsó útjára, hogy elérje végső célját, Milánót, ahol oly szépen zúgtak már távolból is a harangok a 32 tornyú dóm felett. Már fáradtan vonszolja korhadó testét. Most kel át a Rhone folyón. Nagy erőpróba tornyosodik fölé, a Nyugati Alpok négyezres, havas csúcsai.

Az út nyeresége

A csúcson alatt még utoljára beszéltem vele, amikor megpihent egy zuhogó hegyi patak kavicsos, köves partján. Sokáig szótlanul ültünk egymás mellett és hallgattuk az elterülő csendet, amelyet a vizek zenéje színezt. Pisztrángok igyekeztek fel a patakon. Néha magasán kiugrottak a vízből, hogy lássák: merre? Bizony, azoknak is nehéz út jutott.

Akkor megkérdeztem: miért Kelet felé indultál, hiszen arra hosszabb és fáradságosabb utad volt? Értetlenül

nézett reám. Nem volt más választásom – mondta. Ez volt az én utam. Nekem ezt kellett járnom. Ha letérek róla, eltévedek a mongol sivatagban, vagy Tibet hegyei között. Hűtlenül soha nem értem volna célba. Most itt állok előtte. Ezen az úton kellett megküzdenem a reám leselkedő szörnyekkel, nehézségekkel, így nyertem tőle. Nem is akartam a gyávák útját járni. Így tapasztalhattam meg a sok szépet, a sok csodát, ami elkészítve várt az úton, csak így gazdagodhatott a lelkem a kicsordulásig. Ha pedig a másik utat választom, mindaz hiányozna az emlékeim tárházából, amely ma megtölti azt és boldogságot ad. Ez az út volt a feladat. Mert az ajándékok a feladatok teljesítése során érkeznek. Csak így válhattam szabaddá, hogy nem hátráltam meg és az igazság is úgy nyílt meg előttem, hogy különbséget tettem a Yukon aránya és a csónakom között – az utóbbi javára. Ha Nyugat felé indulok, hol maradt volna a hómezők élményei, a lépteim dala, a szikrázó végtelen? Hol maradt volna Észak-Szibéria jeges folyóinak lenyűgöző látványa, a zajlás moraja? És a tengereken sem kellett volna megküzdenem a hullámokkal, a széllel és a szörnyekkel. Könnyebb lett volna, de én most silányabb élőlény lennék a világnak. Talán nem ismertem volna meg Teremtőmet, aki azért vezetett ezen az úton, hogy rátaláljak. Meglássam és meghalljam Őt.

Akár hiszel a mindenható Istenben, akár nem, úgy járd az utadat, hogy célodd van és feladato!

Azt mondd: szerencsém van, mert hosszú életet éltem. De nincs igazad! Ez nem szerencse kérdése. Isten tudja, hogy kit merre indít és a rendelt úthoz erőt s időt is ad. Csak te ne tékozz el! Sokan nem ismerik fel az utat, amelyen haladniuk kell. Tévelyegnek, félbehagyják, másikat próbálnak, majd ismét másikat. Így nem lehet. Ezért nem is vehetik észre az ajándékokat, a szépségeket, mert azokat is messze kerül. A könnyebb utat választják, holott a hosszabbhoz, a nehezebbhez kaptak erőt és időt. És az ajándékok is csak ott várják őket. Ezért elfecsérik az életüket, és nem lehetnek boldogok. Mert csak az lehet boldog, aki megtette azt, amit meg kellett tennie, ezért önmagával is megelégedett lehet és útja végén, hálatelt szívvel, győzelmekre tud visszaemlékezni.

Nyugat felől, visszasütve, már bearanyozta a csúcsonkat a lenyugvó Nap. Lassan felállt, botjára támaszkodott és elköszönt. Tovább már nem kísérhettem. Elindult, fel, hogy megmássza az utolsó akadályt és végre megszülje önmagát, mert ezáltal is talán gazdagabb lesz a világ.

A csúcson felől fúvó szél őt szólította: „Itt vagyok, várak, fiam“.

Mikszáth Kálmán

A putnoki pajkos*

A török nemzet nagyszerű küzdelmei alkalmából, midőn látja a világ, hogy mily meseszerű hősiességgel vívta meg a török hadsereg az óriási harcokat, s mint alázza meg a porig a gőgös, a zsarnok Muszkaországot: öröm és hála foglalja el a magyar nemzet szívét is, lelkesedünk a török győzelmek felett, s mint édes testvérünket, barátunkat üdvözöljük a csatából megtérő hősokeket. Igen, mert jól tudjuk, hogy e széles világon a törökön kívül más barátunk nincs. És eszünkbe jutnak e pillanatban, hogy hajh! volt idő, mikor félreértettük egymást, volt idő, mikor a két testvérnemzet egymást emésztette öldöklő harcokban. E szomorú időnek borzasztó harcaira fátyolt vetünk. Csak egyes, kevésbé szomorú kimenetelű szakaira emlékezik most a jó magyar nép. Gömör megyei Putnok városkában szájról-szájra maradt fent az alábbi történet. Elmondom, elmesélem, ahogy hallottam nem rég, a napokban. Úgy rémlik előttem, hogy elbeszélésem hőséneke egyik dédunokáját láttam azon a nagy lisztán, melyre azok nevei voltak felírva, akik a török sebesültek felségelésére adakoztak. Egy harctéri tudósító leveléből pedig azt olvastam, hogy egy hős ifjút lehetett látni a török harcolók soraiban, ki ízről-ízre magyar, hazánkból vándorolt a török csataterre, mert azt állítja, hogy ő török eredetű, ősapja a hajdani törökmagyar hadjárattal maradt bent Magyarországon, s most aztán ő kötelességének tartotta véreinek segítségére sietni, s irtani az átkozott ellenséget. Lehet, hogy ez a lelkes ifjú meg elbeszélésünk másik hőse, Muszúr basa ivadéka.

*

Mint a címről is már könnyű kitalálni, Putnokon történt a dolog, mégpedig abban az időben, mikor Gömör megye is el volt foglalva a török által s Putnokon Muszúr basa parancsnokolt.

A basa hórihorgas magas ember, rettenetes basarózsa képpel és rengeteg hosszú fehér szakállal; a homlokán egy nagy sebhely, amit valaha bég korában a jó Szondy vitéztől kapott emlékül, odaát Nógrádban. Az egyik lábára sántított, Felsőoroszinál egy golyó fúródott bele; a balkezén három ujja el volt vágva, ezeket valahol Rimaszécsnél hagyta; azonfelül a jobb szemének csak helye volt meg, egy szerencsétlen kardszúrás Drégelynél megfosztotta tőle.

De abból a megmaradt egy szemből annyi gonoszság sugárzott ki, mint egy pokolból. Félték is az emberek tőle, mint az ítéletnaptól; azaz, hogy az ítéletnaptól csak a gonoszok reszketnek, őtőle azonban reszketniök kellett a jóknak is. Amily kegyetlen volt a csatában, semmivel sem volt különb a meghódított alattvalókon. Igaz, hogy elég oka volt haragudni a magyarokra, mert – mint elősoroltuk

épp elég emléket kapott a magyar kardvasaktól, de a kínzások és bosszantások azon ezer neme, mit a meghódított területen elkövetett, még a soknál is több volt. Egyszer egy putnoki vargát karóba húzatott azért a bűnéért, hogy elnevette magát egy török harcos éneklésén.

– A hitetlen gyaur! még nevetni mer, mikor egy igazhívő muzulmán a Szent Alkoránból énekel.

Eleget szabódott a boldogtalan varga, hogy hiszen ő nem tudhatta, mit énekel a török katona, mert egy szót sem tud törökül.

Nem használt semmit.

– Majd megtanulsz törökül a paradicsomban – mondá Maszúr basa. – Ne búsulj, édes fiam!

Azzal a legnyájasabb arccal rendelte, hogy húzzák karóba derék gyaurt, akinek úgysem volna már előmenetele ezen a gyarló világon a török nyelvtudomány nélkül; aztán a fejét különös kegyelemből ki kell szegezni a várkapura, hadd gyönyörködhesseken benne.

Máskor beállít egy becsületes szúcseMBER házába, aki a felső utcán lakott saját kőházában, s mint egyike Putnok legderekebb polgárainak városi tanácsnok volt.

– Hallod-e, gyaur! – kiáltott be hozzá a félszemű basa az ablakon – gyere ki, édes fiam, gyere...

– Mit parancsol, kegyelmes uram? – kérde ijedten és nagy alázatosan a jámbor szűcs, előrohánva.

– Holnap reggel vadászni megyek, édes fiam – mondá a basa nyájasan (mert sok gonosz ember hordja a nyájasság álarcát) –, és mivel hideg idő van, egy meleg ködmönre van szükségem, édes fiam, azt te nekem holnap reggelig meg fogod varrni, kedves gyermekem, a saját matériából, mit ha nem tennél, édes fiam, olyan bizonyos lehetsz, hogy déltájon felakasztatlak, mint ahogy bizonyos az, hogy holnap is megvirrad.

– Mindent el fogok követni, kegyelmes úr, dolgozni fogok egész éjjel – mondá a szűcs remegve.

– De a ködmön tökéletes legyen, édes fiam, szépen kihímezve skófiummal, szép félholdakkal, ékes tulipánokkal...

– Mindent megteszünk, csak arra kérem kegyelmeségedet, hogy a matériáért azonnal mehessek.

– Gondoskodtam róla, édes jó fiam, hogy ne kelljen fáradozni, ott bög a kapud előtt.

A szűcs odapillantott s kétségbeesve látta, hogy a mondott matéria, melyből a ködmönt kell megvarrni, még nagyon kezdetleges állapotban van. Két darab eleven kos állt kint a kapu előtt, gyámoltalan birkatürellemmel és nyugalommal. Bizonyosan egyik sem gondolta, hogy a bőrből ködmön léssen holnap, ha ugyan léssen.

A szűcs térdre borult a hatalmas zsarnok előtt, s úgy könyörgött, hogy ne kívánja tőle ezt a lehetetlen dolgot, hiszen ha csak ködmön kell, varr ő reggelre, meg lesz, de az lehetetlen, hogy abból a bőrből csinálja, ami még ma a kosok ideiglenes tulajdona: arra kevés az idő.

– Hogy is hínak csak téged, kedves fiam? – kérde a basa édeskesen.

– Pajkos Mártonnak.

– No hát, fiam, Pajkos Márton, még egyszer mondom,

* 160 éve született Mikszáth Kálmán és másfél száz éve, 1857-ben írták be szülei a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumba. Itt neveltek belőle magyar írókat.

hogy a ködmön meglegyen a kosokból reggelre, mert különben felakasztatlak. Allah megáldjon, édes gyermekem!

Ezzel a basa elment. Persze, hogy reggelre nem lehetett meg a ködmön, s Pajkos Márton uramat felakasztották, amit a basa nyugalmasan, csibukozva nézett végig kertjéből.

Arra is nagyon büszke volt Muszúr basa, hogy ő a legjobb adószedő a szultán összes vezérei közt. Iszonyú sarcot vetett ki a szegény putnokiakra, s hogy azt a kicsigázott, fizetni nem tudó néptől kicsikarja, egy lajstromot készített, ahol fel volt jegyezve; kinek ki a legkedvesebbje, s aztán egy napon összefogdostatta kinek a feleségét, kinek a gyermekét s egy nagy földalatti terembe csukta: harmadnapig ki lehetett az így elfogottakat váltani az adó lefizetése mellett; aki azonban harmadnapon túl is kénytelen volt ott hagyni gyermekét vagy nejét, a legnagyobb kínzásoknak tette ki; újabb három napig a talpát csiklandozták az ott maradtaknak, és ha még akkor sem lettek kiváltva, a következő három napon naponként kétszer megkorbácsoltattak. És ez nagyon hathatós adótörvény volt, úgyhogy a putnoki basának sohasem voltak adóhátralékosai, mint a többi ügyetlen basáknak, kik nem értettek a célszerű közigazgatáshoz.

Sok írnivalóm volna, ha mind elő kellene sorolnom azon istentelen kegyetlenséget, amit akkoriban Muszúr basa véghez vitt Putnokon.

Nemcsak a közrendűek, hanem a tekintélyes magyar urak is ki voltak téve a basák korlátlan önkényének. Nem lehetett előle folyamodni sehova, sem elmenekülni.

Maga a hatalmas Balassa Imre is, ki akkoriban Putnokon lakott a neje kastélyában, csak olyan volt a basa előtt, mint a legutolsó rabszolga.

Azaz hova beszélek, hogy Balassa Imre a neje kastélyában lakott; lakott ám, de nem Balassa, hanem Muszúr basa, ki kikergette őt onnan, egy alacsony udvarházba a falu szélén.

Ott élt a hatalmas magyar főúr elvonulva, várva a jobb időket erre a szegény, sokat szenvedett országra.

Egyetlen leánykája, a kis tizenkétéves Borbála volt életének minden öröme. S most ez az öröm is keserűséggé vált, mert a kedves lányka, ki valóságos jótevő tündér volt Putnokon, beteg volt, haldokolt.

A lakosok szomorú arccal jártak-keltek a kis udvarház előtt, hol a várúr kis kisasszonyja, leendő úrnőjük, haldoklik. Balassa Imre nagy bánata ott tükröződött minden arcon. A megpróbáltatás és közös elnyomatás e napjaiban a jobbágy közelebb simult urához, ilyenkor érezte csak, mije volt az neki, mint ahogy ti, kedves olvasóim, talán csak akkor fogjátok igazán érezni: mi volt apátok, anyátok, mikor már elvesztitek. Bezzeg de sokszor megcsókoltátok a lábnyomát is annak, kit egykor nemegyszer képesek voltatok megsérteni, megbosszantani.

Bezzel a putnokiak is ragaszkodtak most Balassa Imréhez s együtt érezték a nagy bánatot vele beteg gyermeke miatt.

A kis Borbála napról napra rosszabbul lett, végre lázas

önkívületbe esett.

A gróf kétségbeesve virrasztott ágya fölött és hallgatta annak lázas szavait. A beteg ott járt-kelt a fényes várkastélyban, melyhez emlékei kötődtek, és bebarangolta a kertet, mely akkoriban egyike volt a legszebb kerteknek az országban.

– Nézd csak, apám – kiáltá –, nézd, nézd! Látod a cseresznyefát az üvegházban. Milyen szép piros cseresznyék vannak rajta. Oh, atyám, szakíts belőlük. Ha adsz belőlük, mindjárt meggyógyulok.

Balassa gróf végigsimítá kezét a kedves forró homlokon.

– Hova gondolsz, kis Borbálám? Nyisd ki a szemeidet. Hiszen te itt vagy mellettem, édesapád mellett. A cseresznyékről csak képzelődöl. Hol is volna most cseresznye márciusban.

– Nem, nem – kiáltá a gyermek makacsul –, én látom a cseresznyéket s tudom, hogy meg fogok gyógyulni tőlük. Az Anna is látta... (Anna a beteg ápolónője volt).

– Nyugodj meg, édes Borbálám. Nem látott Anna semmit. Hiszen itt van, elmondhatja neked.

Anna aztán elmondta a grófnak, hogy a lázas beszédnek van némi alapja, néhány nap előtt ő csakugyan beszélte a kis úrnőnek, hogy a basa üvegházában már érik a cseresznye.

Borbála egész éjjel a cseresznyéről beszélt s követelte, hogy neki azt adjanak.

A gróf alig várta, hogy megvirradjon, rögtön hívatta a lovászát, Pajkos Imrét, a kivégzett Pajkos Mártonnak a fiát, s elküldte a Muszúr basához azon üzenettel, hogy tisztelteti és nagyon kéri, hogy bármi árért küldjön néhány szemet beteg lányának a cseresznyékből.

– Hogyisne? – dühöngött a basa. – Nem is kellene egyéb, mint hogy hitvány gyaúr porontyok számára pazaroljam Allah áldását. Mondd meg uradnak, a hitetlen kutyának, édes fiam, hogy a cseresznyét a felséges szultán számára természettem s el fogom küldeni Sztambulba. Add át uradnak tiszteletemet, neked pedig most mindjárt adatok huszonöt bambusz botot, hogy máskor ne alkalmatlankodjál ilyen dolgokban.

A derék Pajkos Imre igen elbúsult a huszonöt bambusz pálcán, amit a talpára kapott, de még jobban azon, hogy kis úrnőjének nem vihet a cseresznyéből, hogy meggyógyuljon.

– Azért is enni fog belőle – suttogá dacosan –, azért is, éppen azért is...

A grófnak is zokon esett az üzenet, de mit tehetett róla? El kellett nyelni. Az ellen nem volt föllebbezés sehova.

– Hozok én abból a cseresznyéből, ha addig élek is – mondá Imre lovász. – Belopózom este a kertbe...

– Nagy vakmerőség lenne – felelt a gróf –, életeddel játsznál és hasztalan, az üvegházat fegyveres őnök vigyázzák. Nem kívánom, Imre szolgám, hogy ifjú életedet kockára tedd.

– Nagy számadásom van a pogánnyal, nagyságos uram. Nem felejtettem még el az apám halálát, nem is fogom soha.

Imre egész nap gondolkodva járkált fel s alá, terveket forgatva fejében, miként jusson az üvegházba. Nem lehetett lebeszélni szándékáról, hogy a cseresznyefát megdézsmálja. Rokonai, barátai eleget kérték, hogy ne menjen, bizonyos halálnak megy neki, de ő állhatatos maradt. Nem használt a szép szó, a jóakarátú figyelmeztetés. Hja! Nagy számadása volt a törökkel, és nagyon szerette kis kisasszonyát.

Este azután, mikor minden elcsendesült Putnok városában, a mi legényünk megmászta szép csendesen a magas palánkot, mely a basa kertjét környezé, s bátor léptekkel tartott egyenesen az üvegház felé.

Kívül a kerítésen maradt barátai, többnyire a Balassa cselédsége, szorongó szívvel néztek utána, akit nehezen fognak látni többé ebben az életben. Az egyik gúnyosan még egy zsákot is dobott utána.

– Ha tán kicsi lenne a tarisznya, amit viszel a cseresznyének, – itt van a zsák is, Imre pajtás!

– Kár gúnyolódni – szólt egy őszbe csavarodott faragó béres –, az Imre bátor fiú, isten segítse!

Az üvegház előtt három fegyveres török katona járt fel s alá.

Imre szíve nagyot dobbant, de azért nem hátrált, s észrevétlenül sikerült neki az üvegház ajtajához lopózni, melyet generális kulccsal volt szándéka felnyitni.

De mennyire elbámult, midőn az ajtót nyitva találta. Bemehetett minden nehézség nélkül.

Nem is kérte magát sokáig, hanem beosont s azonnal nekifogott a cseresznyeszedésnek. A pompásan illatozó ezer meg ezer virág közt sem volt nehéz megtalálni a cseresznyefát, mely magasabb, terebélyesebb volt a többiekénél s piros gyümölcse még a sötétben is szinte mosolyogni látszott.

Már félig telve volt a tarisznya, midőn nesz hallatszék s a közeledő fény egyszerre láthatóvá tette a basa e téli paradicsomát.

Imre villámhirtelen húzódik egy sűrű pálma mögé a szögletbe s elfojtott lélegzettel várta mi fog történni.

Az ajtó nem hiába volt nyitva, hanem avégből, mert Muszúr basa este ez órában mindig a jól fűtött üvegházban, a mámorító kellemes illatár közepett fürödni szokott.

Két szolgálgyertyát, csibukot, fürdőruhát hozott, s utánuk Muszúr basa lépett be rémes szemével fürkészőleg nézve körül.

Imre fogai vacogtak a félelemtől.

Szerencsére azonban sem a szolgák nem vették észre, sem a basa, ki elküldvén szolgálait az ajtót bereteszelt belülről, s lekötve kardját, vetközni kezdett, egymás után hányván le magáról a drága selyem öltönyöket. Mielőtt azonban az illatos vízbe ülne, gondolá magában, elszív még egy csibuk dohányt. Rágyújtott tehát s igazi törökös élvezettel eregette csibukjából a füstfelhőket.

Imrének helyzete igen kényelmetlen volt, a pálma levelei így is rosszul takarták, a basa észrevehette minden pillanatban, de föltéve, hogy észre nem veszi, el lehetett készülni rá, hogy távozáskor az ajtót be fogja csukni, s ő aligha menekülhet.

Mitévő legyen? Hiába gondolkozott, nem talált mentő

gondolatot. Arcán a halálos félelem verejtéke gyöngyözött, s egy önkéntelen sóhaj emelkedett kebléből.

Muszúr basa megrezzen, a sóhajt meghallotta, s pokoli szeme ijedten és fürkészőleg fordult hősünk rejtékhelye felé.

– Ki van ott? – kiáltá a basa felemelkedve, csibukját messze elhajítván magától.

Az elhatározó pillanat ütött. Imrének nem lehetett haboznia. Mint párduc ugrott ki a pálmabokor mögül s megragadván a pasának feléje terjesztett kezeit, egy hirtelen rántással és mozdulattal, derekáról leoldott szíjával hátraköté azokat, és nehogy elkiáltsa magát, tenyerét villámgyorsan szájára tapasztá.

A basa hatalmasan rugdalózott, arca szederjes kékké vált tehetetlenségben. Imrének nem sokat törődött vele.

A magával tehetetlen, anélkül is nyomorék embert, miután a száját betömte, felemelé székéről és első pillanatra rettentő gondolata támadt.

Megbosszulom magam atyám haláláért. Megölöm...

De csakhamar elfojtá ezt a rémes tervet a kedélyes pajkosság.

Fölkacagott.

– Toportyán legyenek – mondá magában –, ha nem inkább hazaviszem Balassának ajándékba. Ez lesz oszt' a hatalmas tréfa!

S ezzel egy lepedőbe burkolá, könnyedén vállára emelte, mint egy hullát. Annyi esze volt, hogy a lábait, nehogy galibát csinálhasson velük, összekötötte egy ott heverő drága perzsa kendővel.

No, most gyerünk, kegyelmes basa – mondá gúnyosan. Viszlek magammal.

Szegény Muszúr jól hallotta ezt, mert éppen csak a hallási tehetségét gyakorolhatta.

Egy perc műve volt kireteszteni az ajtót.

Óvatosan lépkedett terhével egész a kerítésig. Ezer szerencse, hogy senki sem vette észre. A bátrakat segítő a végzet is.

Hanem most jött a haddelhadd! Miként megy át a kerítésen, anélkül, hogy Muszúrt itt kelljen hagyni?

Egészen kétségbe volt esve, mert ha itt hagyja, az felösmerte s másnap iszonyú bosszút áll. Nem, nem, Muszúr basát okvetlenül elviszi, vagy ő is elvész.

E pillanatban észrevette, hogy a Muszúr nyakáról valami nehezék lóg le. Oda kap s fölismeri, hogy kulcs.

Istenem, istenem, hátha éppen a kisajtó kulcsa!

Leakasztotta, s a falból kifelé vezető ajtó könnyedén megnyílt vele.

A legény el nem fojthatott egy örvendetes nyikkantást, s kijutván a veszedelemből, megkétszerezett léptekkel ügetett a Balassa-ház felé.

Otthon a grófi udvarházban valóságos csoda gyanánt nézték, hogy ép bőrrel jó. Régen istennek ajánlották már lelkét. A nagy kiáltásra, hogy nini, itt van az Imre elevenen még a gróf is kinézett, hogy hű szolgáját üdvözölje.

– Szent isten, mi van a hátadon? – kiálták, amint a sötétben fölismerték az emberi test körrajzait. – Hoztál e cseresznyét?

– Hoztam ám – mondá Imre, kiürítve a tarisznya tartalmát. – Rádásul még a cseresznyefa gazdáját is elhoztam. S ezzel ledobta válláról a tömeget.

– Elő egy fáklyát!

A fáklya világánál mindenki megösmerte Muszúr basát, ki ott állott fehérre vetkőzve, elkékült arccal, vérben forgó szemekkel.

Lett nagy öröm és álmélkodás Balassa gróf azonnal futárt küldött Pelsőcre, hol Ránky Dénes uram hadai portyáztak és saját szétszórt zászlóalját is előszólván, a következő napon kiűzték a vezér nélkül maradt hadat Putnokról.

Diadalmas fényes napok következtek az egész városra. De a legnagyobb dicsőség Imrének jutott ki, nemességet kapott a királytól a Putnoki előnévvel. Attól fogva Putnoki Pajkos Imre lett a neve.

Borbála is felgyógyult, s mikor egy év múlva Putnoki Pajkos Imre uram gróf Balassa oldalán hazajött a diadalmas magyar táborból, ő tűzte keblére a király által küldött érdemrendet a legvitézebb magyar lovagnak.

*

A basának nem lett semmi baja. Azon az emlékezetes napon, mikor Imre Balassához hozta, Balassa uram megparancsolta, hogy oldozzák fel.

Azután így szólott hozzá:

– Ha megígéred, jó Muszúr, hogy nyugton maradsz s nem teszel szökési kísérleteket, szabadon járhat-sz kelhetsz házamban, s családommal étkezel. Vendégemül tekintlek. Meg fogsz győződni, hogy a magyar nagylelkű, szíve nemes, meg tud bocsátani legnagyobb ellenségének is. Majd elmehetsz aztán, ha akarsz Sztambulba, és élhetsz boldogul ameddig isten engedi.

Muszúrt meghatotta e nemesség s így válaszolt. – Al-

lahra mondom, ily nagy lelket nem hittem benned. Kérlek, jó Balassa, bocsáss meg és engedjétek meg nekem, hogy oly nemes lelkű lehessenek, mint te vagy Balassa.

– Az lehetsz, Muszúr, végképpen szakíthatsz rettenetes múltaddal, és életed hátralévő napjait leélheted úgy mint nemes szívű, becsületes ember. De azt ne várd, azt ne kívánd, hogy a nép felejtse vétkeidet.

– De hátha elfelejtik, hátha megbocsátanak neki – szólalt meg most Imre, és azzal a mellékszobába szaladt, s csakhamar visszatért egy nyaláb ruhával.

– Értelek, gyermekem! Muszúr, öltsd fel a ruhákat, akkor talán mentve leszel a nép dühe elől, ha külsőleg is hozzám hasonlónak láttatol.

A basa Imre segédkezése mellett nagy nehezen felöltötte a szűk magyar ruhát.

És le sem vetette többé...

Úgy nézett ki, mint egy tősgyökeres magyar táblabíró.

A nevét is megváltoztatta, lett belőle Kegyes János.

Csakugyan kegyesen, istenfélően is élt félrevonultan a Balassa egyik jószágán.

Eközben tisztult a láthatár, a harcok lezajlottak, a törökök uralma végefelé közeledett.

– Muszúr barátom – így szólt egy napon Balassa –, mehetsz, elbocsátalak. Menj, keresd fel Sztambulban akiket szeretsz, jelentkezzél szultánodnál és élj boldogul...

A basa elérzékenyülten ölelte át nemes lelkű barátját.

– Ne küldj el, ne taszíts el magadtól. Én nem kívánom többé látni hazámat, hol úgyis csak a bizonyos halál várna rám seregem elvesztése miatt. Titeket pedig annyira megszoktalak, hogy nálatok nélkül már élni sem tudnék. Allahra mondom, nem válhatok el tőletek.

Egy ölelés volt Balassa felelete.

– Maradj hát köztünk örökre!

(1877)

Putnok vára 1667

Sz. Haltenberger Kinga
Gömör és Nógrád művészei 23.
Mag Gyula

A táj befolyásolja a benne élő embereket, nemcsak egyéni életükben, hanem genetikailag is. Vannak vidékek, ahol nemzedékeken át sok festőművész vagy irodalmár születik, vagy telepszik le, mert éppen ilyen jellegű táj segíti az alkotói kiteljesedéseket. Ezért is meglepő, hogy az megmunkálható nyers anyagban gazdag Gömör-Nógrád vidékein miért születik oly kevés szobrászművész. A festőművészek és szobrászok számbeli aránya az előbbieik javára billen.

E tény figyelembevételével tehát külön öröm, ha egy Nógrád és Gömör határáról származó szobrászt mutathatunk be, aki bizony tavaly töltötte be 50. életévét. Az évfordulót már így is lekésve, most mégis megtörjük a történelmi folyamatosságot, hogy közelebbről megismerkedhessünk egy „földink” életútjával és eredményeivel.

E tény figyelembevételével tehát külön öröm, ha egy Nógrád és Gömör határáról származó szobrászt mutathatunk be, aki bizony tavaly töltötte be 50. életévét. Az évfordulót már így is lekésve, most mégis megtörjük a történelmi folyamatosságot, hogy közelebbről megismerkedhessünk egy „földink” életútjával és eredményeivel.

Mag Gyula Vecseklőn született 1956. március 26-án. Losoncon, a ma *Winkler Oszkár* nevét viselő *Építészeti Szakközépiskolában* már megérinthette őt a művészet közelsége. Itt tanított a névadó **Winkler Oszkár**, a nagyműveltségű építőművész, és bizonyára volt alkalma Mag Gyulának személyesen is találkozni az iskola közelében lakó **Szabó Gyulával**. Képzőművészeti kiállítások, előadások Losoncon elég gyéren fordulhattak elő, viszont az iskolák előszeretettel hívtak meg írókat, képzőművészeket, hogy a diákokkal találkozva, ismertessék ars poeticájukat, szélesítsék azok ismereteit. Mag Gyula számára egyértelmű választás volt a művészi pálya. 1977-ben kezdte tanulmányait a *Pozsonyi Képzőművészeti Főiskola Szobrászati Tanszékén*, ahol **Ján Kulich** vezetése alatt képezte magát a figurális szobrászat terén.

Első sikereit már diákként elkönnyvelhette: 1980-ban, majd 1982-ben és 1983-ban elnyerte a Képzőművészeti Főiskola elismerő oklevelét. 1981-ben az olaszországi Assisiben rendezett nemzetközi képzőművészeti versenyen nyerte el az *Alla Punta-díjat*, s ugyanebben az évben a *Szlovák Művészeti Alap* elismerését is megkapta. A főiskola befejezése után Pozsonyban maradt, ahol mint szabadfoglalkozású művész kereste az érvényesülés lehetőségét. Ebben az 1987-ben elnyert kétéves *Ludovít Fulla-ösztöndíj* is segítette. Éppen ezalatt készült el első köztéri munkája is: a gútai városi parkban fölállított

Csallóközi ballada című szökőkút. Az alkotómunka mellett szinte minden alkalmat kihasználta, hogy munkáit bemutassa a közönségnek. Már 1985–1987 között részt vett a fiatal képzőművészek kiállításain Pozsonyban és Trencsénben, majd 1990-ben volt évfolyamtársaival állított ki a pozsonyi Pálffy-palotában. Az 1989-ben megalakult *Csehszlovákiai* (2003-tól: *Szlovákiai*) *Magyar Képzőművészek Társaságának* alapító tagjaként részt vett a Társaság minden közös kiállításán, Szlovákiában és Magyarországon. Ajándékkal gyarapította a dunaszerdahelyi *Kortárs Magyar Galéria* gyűjteményét, *Szent-László-szobra* a révkomáromi Európa-udvar díszíti.

Korábban készült alkotásain Mag Gyula szívesen stilizált, gyakran választott szimbólikus motívumokat, virágot, dekoratív, elvont formát. Ilyenkor kőből alkotott – lehetett az homokkő, andezit vagy műkő. 1996-ban készítette el első történelmi portrészobrát – *Szent István* (Várkony) – melyet bronzból öntött ki. Azóta szinte évente jelentkezik újabb történelmi témájú alkotással – 2006-ban négygel –, melyek mindegyike bronzból készült. A gazdag termésből csak a Gömörhöz kapcsolódókat emeljük ki: *Virág, szökőkút*, (1999, Csíz-fürdő); a *Holocaust áldozatainak emlékműve* (2005, Rimaszombat); *Petőfi Sándor mellszobra* (2006, Vecseklő); *Winkler Oszkár emléktáblája* (2006, *Winkler Oszkár Építészeti Szakközépiskola*, Losonc).

A tájainkról származó ötvenéves szobrász mára megkerülhetetlen egyénisége a szlovákiai- és egyetemes magyar művészetnek. A 2000-ben megjelent *Kortárs Magyar Művészeti Lexikonban* **Hushegyi Gábor** így jellemzi: „*Köztéri szobrai és kisplasztikái mentesek a részletezéstől, a forma egységét figyelem előtt tartó szemlélet teljesítményei. Gyakran kombinál különböző anyagokat: a fém, bronzot, követ és a márványt. Legújabb köztéri munkáiban a történelmi tematika dominál.*”

A szobrászat olyan ága a képzőművészetnek, melyet nem lehet „elsietni”. Az anyag megköveteli a tiszteletet, alázatot, megbosszulja a kapkodást. Ezért különösen vonzó Mag Gyula alkotói termékenysége. Témaválasztása és a realizációk helyszíne a szülőföld szeretetéről, az alkotó hűségéről tanúskodik. Hűségét a szülőföld újabb megrendelésekkel táplálhatja. E megkészt jubileumi köszöntőt hadd fejezzem be azzal a kívánsággal, hogy remélem, elérkezik az az idő, amikor városainkat ápolit ligetekben álló, megrongálatlan szobrok fogják ékesíteni, nem csak feltétlenül történelmi portrék, hanem díszként odaillő plasztikák is. S nagyon remélem, hogy ez az idő Mag Gyulát teljes alkotó-erejében találja.

*Petőfi Sándor domborműve (Vecseklő, 2006)
Farkas Ottó felvétele*

Tisztelettel a szülőföldnek (1991)

Holokauszt-emlékmű (Rimaszombat, 1995)

Winkler Oszkár domborműve (Losonc, 2006)

Bettes István

Kisfalunk határában a tenger (...s mint minden fagyálló, átmenetben...)

I.

Csak heverészel míg a haverok
„keljfeljancsi“ helyett is csak
kelj fel PAN–CSI-nak hívnak

Szaggatják magukat s szájukat tépik:
észzel haver!
– hallod: ez már a tenger –

Állandóan gyakorlatozik...
– tehetségtelenebb festők
szempontjából fontos ám –
– északi-tengernél szí(ü)ntelen képtelenség...

A létezést eleve a létezést
akarják elsajátítani –
eltanulni: a magukévá tenni!

Tudván: ők is lenni – lenni szeretnének –
tudatos léttel mindenáron:
létrával – kötéllel
csuklyával – csáklyával
(s kampsz...)

II.

Majd erre egy zádori paradicsomnak
akkora bibircsókos orra nőtt
mint a XX. századi paradigmatváltás

Most majd eszét veszti
de hát „Este van, este van...” hej don
Esteban – Esteban:
Bettes – uhr
este van!
nyugalom – nyugalom
keleten és nyugaton...

„... és mi, vagyunk?” – megállj
te álmos legény –
körkörösön szőrös torkodat köszörülöd
s vagy mint ki dísz! –
noo nem azért: megáll alattad a híd –
lás(d) senki sem rontja
persze hogy nem hisz nem azért épít /
ették a mézeskalácskunyhót sem hogy
mindenki
ö
körül rülgesse önnönmaga s szűk köre
ü
legnagyobb gyönyörűségére...

(Zádorháza, 1993)

Bettes István

Állattenyésztőknek... (A mozdony-stoppos D. I.-nek – Prágából hazafelé)

Míg belövődünk
sem volt mindig könnyű
– bár nem okvetlenül melegítőben –
de melegíteni kellett
s ha el is hitted
hogy nem muzáj
mindenáron szesszel
én meg csak a szójáték
kedvéért tanácsoltam:
keksszel!

Persze ennyire
nem ragadtattuk el magunkat
melegíteni úgyis kellett
és leginkább nekünk ajánlgatták
– ... hogy is mondta a mozdonyvezető?... –
„mozdonyfütytő a jövő
bakfittyé a múlt“ –
s ez itt egy zord JELENY!!!*

No és nyakkendőt sem
volt könnyű akkortájt szerezni
nem mozdonyt potyázni – kölcsönözni
(De-Deresk messze – De-Deresk messze...)
– hol chanelles – csanalaşgémek
tormáznak vertítéked aurájában...

Itt meszelni sem volt bolondság
nem még festeni
s tipródni a látomásokkal...
– ám gizi tangó közben azt hitte
te is mozdonyvezető vagy
szökött fegyenc – gólyahír fia
(mosatlan gyümölcslé – vagy faragatlan haj..! – szesz...)

S máriám! Kata mégis a mániád:
ki morva peronon szalutált
és pult alatt katapultált
– míg a pult állt ...

De lám imád nem hatott
mániád átsöpört andalúzián
ellepte katalóniát
(nem kellett a keksz sem)
majd megintcsak berúgtál –
s mire elfogyott a lőre
múzsánk is megellett tőle:
e' lett belőle –

De kitudódott hogy később
úgyis majd' mindenki TEHENYET vett magának
(vagy egy üszőt tartott)
– ám vajh! dicsőséges babérkoszorú
fújná fel majd őket!

s lökhetnék a kecskét
a nyári hóhullámig...

(Rimaszombat, 1981)

*szarvas (szlov.)

Dúdor István: Menet 1986, tus